

JOSEPH GUISLAIN, MEDIKUS VAN FORMAAT, FILANTROOP EN FLAMINGANT

DOOR

DR. L. ELAUT
lid der Maatschappij

Onze *Biographie Nationale* is niet mild voor de geneeskundigen. We kunnen er alvast een tiental opnoemen die veel meer betekenen dan diegenen welke ze over haar acht en twintig banden karig met wetenswaardigheden bedeeft. Jan Yperman staat er niet in, Thomas Scellinck ook niet, twee chirurgen die ons land eer aandoen en in de standaardwerken van de medische geschiedenis een plaats gekregen hebben. Ook Joseph Guislain, die in de negentiende eeuw een merkwaardig eksponent van de nationale wetenschap is geweest, verschijnt niet op het appel. Indien er ooit aan gedacht wordt de *Biographie Nationale* aan te vullen, moet die onbegrijpelijke vergetelheid hersteld worden. Het ontbreekt ons kultuurbezit niet aan medische schatten en er zijn ook personen die daarover met gezag een eigen vizio kunnen verantwoorden. In het *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*¹ werd Guislain met één volle bladzijde bedacht; dat is dubbel zoveel als voor de grote duitse psychiater Zeller, zijn evenknie.

*
**

Joseph Guislain (Gent, 2 februari 1797-Gent, 1 april 1860) was de man die in België de psychiatrie gedurende een hele generatie heeft beheerst, haar een nieuwe richting en inhoud heeft gegeven, aan de universiteit en in de medische verenigingen van zijn vaderstad de hoofdrol heeft gespeeld, en op de gebeurtenissen die zich omstreeks die tijd op het geneeskundig en het sociaal-geneeskundig gebied in den lande voordeden, zijn stempel heeft gedrukt.

Geboren en getogen te Gent, in een milieu van geestelijk en stoffelijk goeude lieden, op het heetste van de franse overheer-

(1) Urban & Schwarzenberg, Berlin-Wien, II Bd, 1930, blz. 910.

sing in onze gewesten, groeide hij op onder het keizerrijk; hij hoorde de echo's van Waterloo, trok ruimschoots voordeel uit de weldaden van het hollands régime en haalde boven de Moerdijk zijn schoonste academische lauweren: hij onderging de belgische onwenteling van 1830, culmineerde in eer en wetenschap alles wat een groot man vanwege een jonge staat kan te beurt vallen, en stierf in zijn vaderstad met roem overladen. Vijf en twintig jaar na zijn dood werd hem een bronzen standbeeld opgericht, hij leeft voort in zijn werk, wordt door de volksmond Sint Guislain genoemd, maar heeft geen plaatsje in onze *Biographie Nationale*.

Tijdens het leven van Joseph Guislain speelde zich het meest bonte stuk politieke geschiedenis af die België heeft doorgeworstd om tot volkomen onafhankelijkheid te geraken. Hijzelf stond daar vrij passief tegenover; in politicis was hij nooit een vooruitloper op de gebeurtenissen, maar paste zich met een opmerkelijke geestelijke plooibaarheid bij alles aan. Hij ging niet op in staatszaken zoals sommige van zijn ambtsbroeders, wel in sociale aangelegenheden; hij liet de hoge kwaliteiten van zijn geest bijna uitsluitend tot bloei komen door ze in dienst te stellen van de geneeskundige wetenschap en alles waarop die een terugslag geeft of daarvan de wederomstuit ondergaat. Op dat gebied had toen een diep ingrijpende omwenteling plaats. Guislain volgde haar gangen over heel Europa, voerde haar stromingen naar zijn vaderland heen, vocht met pen en woord om de nieuwe opvattingen van de psychiatrie ingang te doen vinden en bereikte voor de behandeling van de krankzinnigen datgene wat in overeenstemming met de ziektekundige begrippen daaromtrent, naar menselijke normen konsekwent en doelmatig was.

Het oeuvre van Guislain heeft in de eerste decennien na zijn overlijden aanleiding gegeven tot uitgebreide studiën. We vermelden onder de voornaamste die van A. Burggraave², A. Briere de Roismont³ en P. Masoin⁴. Daarin werd de betekenis van zijn persoon naar vakkundige verdienste in het licht gesteld. Doch omdat de man dertig jaar lang op de spitsuren van het verkeer der medische ideeën in ons land dat verkeer in de passende richting leidde waar iets ten goede te verwezenlijken of ten kwade af te wenden was, moge het niet vermetel voorkomen buiten de kring van de medici de aandacht te vragen voor wat Guislain was en presteerde.

(2) *Etudes Médico-philosophiques sur J. Guislain*; Brussel, Lesigne 1867, 440 blz.

(3) *Joseph Guislain. Sa vie et ses Ecrits*; Paris, Baillière, 1867, 160 blz.

(4) *L'Oeuvre de Guislain*; Livre Jubilaire Soc. Méd. Mentale Belgique; Brussel, 1920, 38 blz.

De geneeskunde stond omstreeks het jaar 1825 voor een puinhoop van aftakelende doktrines en tegenover nieuwe strevingen waar niemand van zeggen kon of ze vruchtdragend zouden zijn of, weerom eens, kortstondige vuurtjes die een beetje as overlaten dat even gauw verwaait in de woestijn der steriele theorieën.

De chirurgie was met de oorlogen die in Napoleon hun hoogtepunt bereikten, niet zo slecht gevaren en had belangrijke aanwinsten geboekt. Jozef Kluyskens was in het zuiden haar voorname woordvoerder; door zijn toedoen en door het waardevolle van zijn werk bleef de chirurgie niet langer het aandeel van chirurgijns zoals die in de gilden van het Ancien Régime hun kennis opdeden, maar was door de gouden poort op de universitaire kateders getreden.

De interne geneeskunde stond daartegenover als de minder beedeelde, want de fundamentele wetenschappen waarop zij bouwen moest, hadden geen tegenhanger getroffen van de anatomie waarvan de chirurgie heerlijk profiteerde. De psychiatrie had zo pas in Frankrijk met Pinel en Esquirol slag geleverd en sinds eeuwen haar schoonste resultaat bereikt: de krankzinnigheid werd voortaan als een ziekte beschouwd, en zij die er aan leden werden als patiënten en niet langer als misdadigers behandeld. Pinel slaakte de ketens waarmede de ongelukkigen in de meest onmenselijke omstandigheden sinds eeuwen geboeid werden. Zó staat hij gebeteld vóór de toegangspoort tot de Salpêtrière, het parijsche ziekenhuis waar hij werkte.

De toestand waarin Pinel verbetering bracht, was in de Nederlanden dezelfde waarmede de fransman in eigen land te kampen had. Te Gent o.m. werden de krankzinnigen ondergebracht in de kelders van het akelig steen van Geraard de Duivel. Daarenboven zat men hier met de droeve restanten van het oostenrijkse régime, dat tegen een hemelbergend verval van de medische wetenschap niet veel uitgehaald had, toen dertig jaar revolutie, oorlog en bezitting daar nog heel wat onheil aan toegevoegd hadden. Zeer weinig van wat zich in Europa op het geneeskundige veld had afgespeeld, was tot hier doorgedrongen. Met Willem I en zijn universitaire politiek begon daarin verandering ten goede te komen.

In 1819 promoveerde Guislain te Gent op een latijnse dissertatie⁵ die, zoals al de andere tot omstreeks 1830-35, in het plagiaat van andermans opinies en het doktorerende kommentaar daaromtrent, een lokale echo was op begrippen die elders in de medische wereld opgeld deden. Guislain schakelde echter onmid-

(5) *De Exhalationibus Sanguineis in Genere*; Gent, Haudin, 1819, 26 blz.

dellijk over op de europese stroomlijnen en zocht contact met de medische autoriteiten, van het heden, veel meer dan met die van het verleden. De geestelijke synapsen die in zijn eerste geschriften te vinden zijn, lopen veel minder naar Galenos, Hippokrates of Boerhaave, dan naar Cullen (1712-1790), Bichat (1771-1802), Alibert (1768-1837), Corvisart (1755-1821), Magendie (1783-1855), Esquirol (1772-1840) onder dewelke de laatste vier zijn oudere tijdgenoten waren.

Guislain was ook een kunstzinnig tekenaar. Hij kreeg gelegenheid zijn artistieke aanleg te laten gelden in het antwoord op een prijsvraag van de brusselse bouwakademie waarin gevraagd werd het plan voor een ontworpen krankzinnigengesticht te tekenen (1824). Hij gaat in op het voorstel in dezer voege: « Médecin par état, architecte par goût, j'ai cru pouvoir comparaître dans ce concours. L'étude des maladies mentales fixa mon attention dès mon arrivée dans la carrière médicale; je vis avec horreur l'état déplorable de nos aliénés, et ce fut avec non moins d'avidité que je cherchais à connaître les améliorations introduites dans le sort de ces malades. Ce travail jusqu'à ce jour est resté mon étude favorite. Elle fut facilitée par des connaissances qui firent partie de mon éducation d'enfance. Je prie mes aimables juges de vouloir prêter un moment d'attention à la lecture de ces pages; le but que je me suis proposé ne pouvant pas toujours se faire apercevoir par le dessin, des explications ultérieures m'ont paru indispensables. »⁶. Hoe het met de prijsvraag afgelopen is konden wij niet achterhalen, maar de kanttekeningen die Guislain meende aan zijn plan te moeten toevoegen, zullen de keurders van de ontwerpen, die waarschijnlijk voor zijn argumentatie geen oog hadden, wel dwars gezeten hebben. In die kanttekeningen ligt reeds de kiem van het Guislaingesticht dat te Gent de parel werd aan de kroon op het leven en het streven van de psychiater.

*
**

Alles komt nog meer tot uitdrukking wanneer Guislain in 1826, nog geen dertig jaar oud, op een prijsvraag uitgeschreven door de Commissie van Medisch Toezicht der provincie Noord-Holland te Amsterdam, de bekroning wegkaapt met een tweedelig *Traité sur l'Aliénation mentale et sur les Hospices des Aliénés*⁷. Op weinig détailpunten, wat uitbreidingen en aanvullingen

(6) *Notice explicative d'un Projet d'Hôpital pour Insensés*; handschrift in Un. Bibl. Gent, nr G 16555.

(7) Uitg. Vander Hey & Zoon, Amsterdam, 1826.

na, vindt men daarin heel het wetenschappelijk, het sociaal en het etisch programma van zijn later leven.

De wetenschappelijke psychiatrie was pas op het eind van de achttiende eeuw als een afzonderlijke tak van de geneeskunde in het stadium van rationele beoefening getreden, toen Guislain, het belang daarvan inziende, onmiddellijk de aansluiting met zijn eigen aanleg tot stand bracht en met één slag de opvattingen uiteenzette die hij later uit zou bouwen. De oorsprong van de ziekelijke geestes- en gemoedsafwijkingen in hun centrale zenuwstelsel lokaliseren en daarvan plausibele bewijzen voorbrengen, legde de grondslag van een soliede anatomische en fysiologische studie. Guislain omschrijft het meer genuanceerd dan Georget b.v. die al te exclusief op de hersenen wees: « Je dis, donc, que l'aliénation mentale est toujours une maladie du cerveau, mais qu'elle peut avoir pour cause l'anomalie de quelque autre organe »⁸.

De therapeutische gevolgtrekking die daaruit diende gemaakt te worden, kon niet lang op zich laten wachten: de bewaarplaatsen voor zinnelozen konden geen gevangenschappen blijven maar moesten ziekenhuizen worden. De cipiërs werden verplegers en de geneesheren legden uit wetenschappelijke interesse een nieuw en onafzienbaar terrein van ziektekundige kennis aan. De louter karitatieve verpleging evolueerde tot geneeskundige verpleging, toen een toenemend aantal patiënten genezen konden ontslagen worden.

Dat alles is tot de medische geschiedenis gaan behoren en wekt meer een emotionele waardering dan een precies naar waarde afwegen, maar omdat Guislain daarin, voor de Nederlanden, zo een uitzonderlijk aandeel heeft gehad, mag het niet aan de aandacht ontsnappen en moeten, billijkheidshalve, zijn naam en werk in het patrimonium van ons geestelijk bezit meer op de voorgrond treden.

Zeer pregnant komt Guislain's intellect en scherp inzicht tot uiting in zijn *Traité sur les Phrénopathies ou Doctrine nouvelle des Maladies Mentales*⁹. Hij was inmiddels hoofdgeneesheer geworden van de gentse krankzinnigengestichten en had daar gelegenheid te over tot klinische observatie. Zelfs een medikus die buiten het gebied staat waar de psychiaters in thuis zijn, zal door de inhoud van het *Traité sur les Phrénopathies* geboeid worden. Algemene ziektekunde, anatomie en pathologische anatomie ontmoeten er elkander in een treffend harmoniëren Men kan het met

(8) *Traité d'Aliénation mentale*; T. I, blz. 60.

(9) Uitgave Brussel 1833, *ibid* 1835; vertaald in het Duits: Nürnberg, 1838, *id.* Stuttgart 1838. Voor deze laatste uitgave schreef Ernst von Zeller een woord vooraf dat de merkwaardigste kritische analyse van de frenopatieën en van Guislain's systeem behelst.

heel wat dingen daaruit thans oneens zijn, maar de gang van het betoog is zo solied en het demonstratiemateriaal zo rijk, dat elk intellektueel er door geïmponeerd wordt. Des te meer daar Guislain een rake uitdrukking aan zijn ideeën weet te geven in een zinrijke taal.

Frenopatie; het woord is verouderd en klinkt onheems in het moderne vokabularium van medikus en psycholoog, omdat we ons thans minder aan een woord gelegen laten; maar eens bezat het zijn volle draagkracht toen het een ongewoon en niet voor iedereen vertrouwd concept weergaf. Het had voor de ziektekundige begrippen van die tijd nagenoeg dezelfde uitslag als het woord antibiotica van thans, en maakte opgang in zijn echte etymologische betekenis. Guislain schiep dat woord in 1833 en roemt zijn buitengewoon plastisch vermogen¹⁰. Vertrouwend op wat hij zelf waargenomen heeft, treedt Guislain in het krijt met de meest vooraanstaande verdedigers van andere opvattingen. Een middenweg tussen de hunne en de zijne zoeken, ligt niet in zijn aard; hij affirmeert, laat zijn mening gelden en omschrijft ze nauwgezet.

Een ziektekundig systeem konstrueren, hoe verlokkelijk ook voor een zo algemeen gericht medikus als Guislain, heeft hem maar matig bekoord. Hij muntte meer in het bijzonder uit in het schilderen van het portret van de ziekelijke individualiteit zijner patiënten. Zijn meesterschap ligt in de observatie en in de analyse van ziekteverschijnselen en toestanden. Hij blijft een man van het naakte feit dat hij op de hielen zit, met de speurzin van een meedogenloos rechter van instructie of van een geroetineerd eksperimentator. Eksperimenteren in het laboratorium deed hij niet, en ofschoon hij professor in de fysiologie was, had hij nooit een laboratorium. Maar hij eksperimenteerde in het groot, op honderden patiënten, met een scherpe zin voor de werkelijkheid. De *Leçons orales sur les Phrénopathies* zijn de illustratie van dat observeren en hij poogt het zijn medische studenten in te scherpen. Men leze in 't bijzonder wat hij over de melancholie zegt. Alsof dat het fundament van heel zijn doktrine gold, legt hij er de nadruk op hoe de morele oorzaken het reuzenaandeel opvorderen in de genese van de geestes- en gemoedsstoornissen.

Hoe weinig Guislain een man van het starre systeem in de uitbouw van leerstellingen was, des te treffender was hij een man van de syntese. Hij zag in dat de bonte verscheidenheid van ziekte-tekenen niet evenveel eindtoestanden van een psychopatie vertegenwoordigen; jaren van doorlopende observatie achtte hij on-

(10) *Leçons orales sur les Phrénopathies*; uitgave 1880, T.I., blz. 66-70.

ontbeerlijk om de individualiteit van een ziekte te definiëren. Dit stelde hem o.m. in staat om ophefmakende verklaringen af te leggen vóór de rechtbank en standpunten in te nemen die tegen alle duidelijk blijkende feiten van het ogenblik indruisten, en waarbij hij tenslotte volkomen gelijk heeft gehaald¹¹. De meest uiteenlopende en schijnbaar meest tegenstrijdige symptomen kon hij krachtens een uniek syntesevermogen thuisbrengen waar ze voegzaam thuis hoorden en op die wijze een klinisch beeld scherp omlijnen en vastleggen. Ziekelijke binaire, tertiaire en zelfs kwaternaire associaties kon Guislain uiteenrafelen in hun fysische en psychologische componenten, en al wat in een ziektebeeld onderdoor geglipt was, werd achterhaald. Zo verschijnen tal van psychopatieën als een veelluik waarvan het ziekteproces in de loop der jaren iets afneemt of toevoegt. Zijn ziektekundige begrippen hebben het spoor uitgestippeld door een lianenwoud en het de systematici uit de twintigste eeuw, o.a. Kraepelin (1856-1926) gemakkelijk gemaakt.

*
**

In 1835 werd Guislain op he eenparig rekwes van de gentse medische fakulteit als hoogleraar in de fysiologie aangesteld. Het kan vreemd lijken dat iemand die op zuiver klinisch terrein werkzaam is, op de leerstoel van een fundamenteel vak beroepen wordt. Doch Guislain had zeer vroeg allen die met hem in aanraking kwamen, overweldigd door een rijpheid van oordeel die anderszins maar het voorrecht is van begaafde vijftigjarigen. Men staat versteld over wat die jonge arts in het schild voerde. De fysiologie was toentertijde meer een beschouwende dan een proef-ondervindelijke wetenschap. Magendie gooide het in het Collège de France wel over een andere boeg, maar Nederland is geen Parijs en Magendie neemt nog een flinke portie spekulatieve ballast op zijn vork. Guislain had overigens Magendie aangevallen in de derde stelling van zijn academisch proefschrift, die luidde: *theoria physiologica doctoris Magendie, quae absorptionem per extremitates sanguineas venosas fieri statuit, innititur experimentis dubiis*.

Om zich te verweren tegen het verwijt dat hij, de fysioloog, het eksperiment als middel ter verwerving van eksakte kennis te min acht, schrijft Guislain in 1845 de monografie *La Nature con-*

(11) *Rapport médico-légal sur les Faits relatifs au Meurtre du Dr. Le Clercq de Hal*. Annales méd. psychologiques, 1855.

*sidérée comme Force instinctive des Organes*¹²; hij draagt ze op aan de nagedachtenis van J.B. van Helmont. Het is het werk van een man bekend met alle theorieën die in de loop der eeuwen opgeld deden, daaruit een keus doet, het vitalisme belijdt en er zijn wetenschappelijk credo van maakt. Achter de funktie zit de prikkel die, om Pascal's woord te gebruiken, een krachtige « coup de pied » toedient aan elk proces dat zich binnen het levend organisme afspeelt: die kracht is het leven zelf.

Bij zijn thuiskomst van een reis in Holland had Guislain onheuse echo's opgevangen en hij antwoordt: « Errer dans le dédale de la science, chercher dans le corps mort ce que jamais on n'y trouve, ce que jamais on n'y trouvera; et se dire, où est le mal, quel est le mal, qu'est-ce que la vie, qu'est-ce que la maladie, qu'est-ce que le remède? Tourmenter, immoler d'innocents animaux, crever ses yeux pour découvrir quelques globules, quelques capillaires, quelques éléments microscopiques, et se demander après: mais au delà de ces globules, de ces capillaires, il y aura autre chose; où est le facteur qui organise? Voir partout des malheureux et des malheurs; vouloir les secourir et ne le pouvoir; appeler du secours et rester seul avec quelques amis. S'enfermer dans son cabinet, vivre de ses souvenirs; redevenir solitaire, sérieux et rêveur; écrire des paroles glaciales si le courage et les forces nous restent: voilà quelle sera désormais notre position. Et puis?... que la terre nous soit légère »¹³. Nog achttien jaar zou Guislain in het krijt treden voor de krankzinnigen.

De psychiatrie en haar methodes, zoals zij door Guislain beoefend werden, hebben hem zeker belaagd en parten gespeeld; de aangehaalde monografie over de natuurkrachten is een brok historie en filosofie waarin Guislain uitmunt, waarin veel schone gedachten voorkomen, doch een heel andere Guislain dan de positieve medikus aan het licht brengen. Hij ontpopt zich daarin als iemand die soms op de feiten vooruitloopt en denkt bij anticipatie. Het was een konstruktiefout die bij heel wat psychiaters uit die tijd voorkomt. De trawanten van de eksperimentele methode hadden schoon spel en hebben het Guislain graag vóór de voeten gegooid.

Later heeft Guislain naast zijn leeropdracht der fysiologie nog de hygiëne en de medische geschiedenis gedoceerd. Dat lag hem volkomen. Als een schitterend en rijkbesnaard docent wordt hij door allen die hem hoorden, in herinnering opgeroepen. Pas vrij laat, in 1849, gaf hij klinisch onderwijs in de psychiatrie. Zijn

(12) Gent, 1846. Gyselinck.

(13) *Lettre médicale sur la Hollande*; Gent, Gyselinck, 1842, blz. 95-96.

lessen liet hij verschijnen in 1852. Men herkent daar opnieuw de volbloed psychiater, maar opmerkelijk nieuws brachten zij niet meer; zij zijn de didaktische illustratie van zijn ideeën over de frenopatieën. Twintig jaar na Guislain's dood werden ze opnieuw uitgegeven¹⁴ door zijn leerling en opvolger, B. Ingels.

*
* *

Middelerwijl had een zware taak beslag gelegd op Guislain's volle kracht, en hem tot een vooraanstaande gemaakt op velerlei gebied. Het medisch verenigings- en beroepsleven vorderde hem op; zijn sociale zin dwong er hem toe zijn wetenschappelijk prestige op het spel te zetten om voor de krankzinnigen aan wie hij zijn hart verpand had, een passende verpleging in daartoe geschikte bewaarplaatsen op te eisen; bij de wetgever drong hij op maatregelen aan om een eind te maken aan de allererbarmelijkste toestanden in de krankzinnigengestichten.

Met het woord en het geschrift zette hij alles op het spel om zijn doel te bereiken en vaak moest hij het spits afbijten. Hij trad in de politiek en werd lid van de katholieke belgischgezinde groep in de gentse gemeenteraad; hij stond er tegen zijn gangmaker, de chirurg Kluyskens, die in de liberale orangistische partij een kolfje naar zijn hand vond.

Bijzonderheden uit de twintig laatste levensjaren van Guislain, van 1840 tot aan zijn overlijden in 1860, mogen illustreren wat we in een studie over de chirurg Kluyskens¹⁵ aangaande de inhoud van het levenswerk van grote medici lieten uitschijnen, en de wet der drie fases in de ontwikkeling van hun persoonlijkheid genoemd hebben. Die wet wordt in Guislain op prangende wijze bevestigd.

Kwamen vóór het dertigste levensjaar zijn oorspronkelijkste en vruchtbaarste ideeën niet tot stand? Het is de wetenschappelijke fase. Legde hij niet van zijn dertigste tot zijn veertigste jaar de grondvesten voor een stoffelijke welstand die hem een onafhankelijk bestaan en de vrije uiting van woord en mening garandeerde?: hij werd hoogleraar en had een schitterende praktijk. Het is de economische fase. Ging hij niet van af zijn veertigste jaar op in allerlei gemeenschapsmotieven: politiek, verenigingsleven, filantropie, flamingantisme? Het is de sociale fase. Bij Kluyskens verliep het ook zo.

Een grote aktiviteit legde Guislain aan de dag in de *Société de*

(14) Parijs, Baillière, 2 vol.

(15) *Kultuurleven*; XIX, 1952 (mei), blz. 276.

Médecine de Gand. Hij was een van haar oprichters, daags na de belgische omwenteling (in 1834), en bleef van af 1840 haar schitterende voorzitter tot aan zijn dood. In die jaren had elke belangrijke stad haar geneeskundige vereniging, zij was de onontbeerlijke aanvulling van de universiteit; daarvan lid zijn was geen klein bier en erelid zijn was een titel waarmede toen minder kwistig werd omgesprongen dan thans met een doktoraat honoris causa. De mémoires en bulletins van de gentse *Société de Médecine* uit de negentiende eeuw vormen een niet te versmaden somme van verworvenheden waar het thans nog de moeite loont de evolutie van de medische ideeën na te gaan. Men raadplege b.v. het *Rapport sur le Typhus qui a régné dans les Flandres pendant les Années 1846, 1847, 1848*; het is een eerbiedwaardig bescheid waarover de leden van de *Société* die er aan medewerkten fier mogen zijn¹⁶; Guislain was daarvan de promotor en nam het reuzenaandeel van het verslag voor zijn rekening.

Guislain was in de *Société* de gezaghebbende woordvoerder van een school naar dewelke in deze westhoek van Europa geluisterd werd. Twintig jaar lang heeft hij op de kommandobrug gestaan. De *Société de Médecine* gaf zo hoog van haar taak op dat zij de medische wereld in rep en roer zette toen, in 1841, spraak was een geneeskundige akademie op te richten; zij aanzag het als een aanslag op haar eigen taak en had de euvele moed er de regering op te wijzen¹⁷ dat die oprichting een eind zou maken aan haar bestaan: de *Société de Médecine de Gand* betekent in de Lage landen en daarbuiten evenveel als een problematische *Académie de Médecine* te Brussel, schreef hij. Het onweder dreef voorbij toen Guislain zelf lid van de akademie werd; hij kon er nu op waken dat van het zogezegd regeringsopzet om alle medische verenigingen uit het land te nekken, niets in huis kwam.

De *Société* schreef onder Guislain's impuls prijsvragen uit en bekroonde rijkelijk haar laureaten, op een manier zoals de huidige nationale akademiën het niet kunnen. In alle problemen die met de geneeskunde van ver of van nabij iets uit te staan hadden, liet zij haar stem horen; de afschaffing van het patentrecht voor medici heeft zij grotendeels op haar aktief. Toen in 1841 spraak was het Duits als verplicht vak uit het leerprogramma van het ateneum te schrappen, protesteerde zij luid bij het kollege van kuratoren en kreeg de gentse gemeenteraad op haar hand; zij voerde aan dat het Duits en de Duitssprekende landen veel meer te betekenen had-

(16) Uitg. Gyselinck; Gent, 1848, 220 bladzijden.

(17) *Bull. Soc. Méd. Gand*; 1841, blz. 270.

den voor de bevordering van de geneeskunde dan Frankrijk¹⁸. Met de dood van Guislain waren de glorie dagen van de *Société de Médecine de Gand* geteld.

*
**

Veruit het grootse aandeel van Guislain's aktiviteit werd opgevorderd door zijn strijd voor de verbetering van het lot der krankzinnigen. Waar de regering zo een voornaam geleerde niet kon negeren en hijzelf wist welk gewicht hij in de schaal wierp, ging het er soms vrij heftig toe. Als een noodkreet klonken over het land *Nos Aliénés*¹⁹ en zijn *Exposé sur l'Etat actuel des Aliénés en Belgique*²⁰; de reizen naar Italië en Holland waarover hij opmerkelijke en uiterst leerzame verslagen in boekvorm schreef^{21 22}, werden met hetzelfde doel ondernomen.

Toen Guislain's moeder stierf, poogden zijn vrienden hem aan het verstand te brengen dat hij er best aan denken zou in het huwelijk te treden. Ze kregen het volgende antwoord: « Non, je ne me marie pas; je comblerai le vide que la mort de ma mère a laissé dans mon cœur en y mettant plus d'affection et plus de dévouement pour les malheureux aliénés. Je leur donnerai dans mon cœur la place qu'y occupait ma mère, et je chercherai à lui bâtir une nouvelle maison et cella-là sera mon épouse »²³. Een andere volzin uit zijn geschriften geeft helemaal de filantropische zending weer tot dewelke Guislain zich geroepen voelde: « Que celui qui s'intéresse à tant de malheurs, parcourt nos campagnes, que, nouveau Pierre l'Hermite, il visite le réduit, le cachot infect où l'aliéné, lié, garotté, enchaîné, reçoit pour toute nourriture une croûte de pain noir; qu'il recueille les faits, excite les populations à des dons généreux: d'un tel ensemble d'efforts résultera un bien incalculable; il conduira à des associations, la seule voie de salut qui nous reste au milieu des tergiversations, des lenteurs, des obstacles bureaucratiques qui s'accumulent de plus en plus autour de nos populations infirmes »²⁴.

Met het bouwen van een krankzinnigengesticht zoals Guislain het opvatte, werd te Gent in 1852 begonnen, hij had twee vooraf-

(18) *Kunst- en Letterblad*, 1841, blz. 16.

(19) *Bull. Soc. Méd. Gand*, 2 maart 1841.

(20) *Uitg. Gyselinck*; Gent 1838.

(21) *Lettres Médicales sur l'Italie*, Gent, 1840.

(22) *Lettre Médicale sur la Hollande*, Gent, 1842.

(23) A. BURGGRAEVE, *Etudes médico-philosophiques sur J. Guislain*; blz. 435.

(24) *Ibid.*; blz. 52.

gaande rapporten opgesteld die tot grondslag dienden voor het uitwerken van het opzet: *Rapport relatif à la Construction d'un Etablissement pour Hommes Aliénés*²⁵ en *Recherches Statistiques faites dans les Etablissements d'Aliénés à Gand*²⁶. Het gesticht dat later zijn naam zou dragen, heeft decennien lang als een prototype gegolden en bracht de principes in toepassing waarvoor Guislain gestreden had; de dwangmethodes werden tot het onvermijdelijke beperkt, bezigheidsterapie en andere actieve middelen werden op ruime schaal aangewend, de krankzinnigen werden niet ondergebracht in de verschillende kwartieren naar gelang van een arbitrair ziektekundig systeem, maar naar gelang van de intensiteit hunner zinneloosheid, of naar gelang van de vooruitzichten op genezing.

In 1850 nam het parlement een nieuwe wet (18 juni 1850) op de krankzinnigenzorg aan; ze kwam er dank zij de bemoeiingen van Guislain in de geneeskundige akademie en zijn onvermoeibaar ageren waar hij verscheen of een letter op het papier zette. Meer dan eens nam hij, teleurgesteld, de meest ijzingwekkende woorden in de pen of in de mond om het allernoodzakelijkste af te dwingen; de overheid is maar voor Guislain's overmacht gezwicht. Men staat nu nog versteld bij sommige van zijn uitlatingen; hoe die universiteitsprofessor van Gent niet ontslagen werd om het ene of het andere « aan het wankelen te hebben gebracht » blijft een raadsel²⁷. In de brusselse filantroop Ducpétiaux vond hij een warme medestander²⁸.

De wet van 18 juni 1850 was het hoogtepunt van Guislain's wetenschappelijke en sociaal-geneeskundige loopbaan. Hij werd inspekteur-generaal over de belgische krankzinnigengestichten benoemd; van de keuken tot het kantoor van de directeur waar hij de ziektegeschiedenissen napluist, gaat hij als een diktator te werk en schaft af wat niet met de humanitaire inzichten van de wetgever overeenstemt. Het werd een schoonmaak zoals sinds eeuwen maar weinig te zien geweest was binnen de landsgrenzen. Nieuwe asylen rezen op.

Onder al die verplichtingen lijdt Guislain's onderwijs: van 1850 tot 1853 verscheen hij op zijn kateder niet. De man van de wetenschap was de man van de sociale actie geworden; hij be-

(25) Uitg. Gent; Annoot, 1851.

(26) Uitg. Gent; Gyselinck, 1853.

(27) Cfr. passim in *Lettre Médicale sur la Hollande*.

(28) Antoine Ed. Ducpétiaux (1804-1868), sociaal denker en organisator, inspekteur-generaal van de gevangnissen en weldadigheidsinstellingen.

Cfr. EDM. RUBBENS, *E. Ducpétiaux* (2 delen) 1922-1934. Ook Ducpétiaux werd in de *Biographie Nationale* niet opgenomen.

zweek er lichamelijk onder. Leerlingen in de echte zin van het woord heeft hij niet gevormd. Slechts één onder de jongeren kon hij voor de psychiatrie warm maken en wetenschappelijk scholen, Benjamin Ingels (1830-1886); deze werd de eerste hoofdgeneesheer van het Guislaingesticht.

De politieke ontsporing van Guislain, als lid van de gentse gemeenteraad, was van korte duur. Hij nam ontslag in 1853 wegens ziekte: diplomatische ziekte wellicht. Hij had een krankzinnigengesticht naar zijn zin gekregen; meer had hij van de politiek niet verwacht noch gevraagd.

*
**

De persoonlijkheid van de grote geneesheer zou niet volkomen uitgebeeld zijn, als niet zijn verhouding tegenover de vlaamse strevingen die zich begonnen af te tekenen, met enkele woorden besproken werd.

Guislain behoorde van huize uit tot de burgerstand en was in het frans opgevoed. Over geneeskunde schreef hij nooit één woord in het nederlands; andere vooraanstaande medici uit het gentse, die van het platteland afkomstig waren, b.v. Kluyskens en P.E. Wauters deden het wel, maar die waren verstokte orangisten, ofschoon later ook leden van de *Académie de Médecine de Belgique*. Frankrijk was nochtans Guislain's geestelijk hinterland niet; dat blijkt nergens uit en hem lagen de hollandse, de duitse en de engelse geschriften nauwer aan het hart dan de franse. De orangistische sympathieën die te Gent onder de rijke burgerij, ook na 1830, diep bleven en een grote politieke partij bezielde, zetten Guislain's gemoed niet in lichtelaaie, ofschoon hij na een studiereis naar Holland (1841) in een entoesiaste stemming over land, volk en medische toestanden thuiskwam en daarover zijn mooiste rapport neerschreef voor de leden van de *Société de Médecine*. Frankrijk en zijn eigen land kregen te dier gelegenheid meer dan één veeg uit de pan.

Al heel vroeg zocht en onderhield Guislain contact met het opkomend flamingantisme. Zijn relaties met F. Snellaert, medikus, literator en filoloog zijn van meer dan kollegiale aard. Hij schreef over Jan Yperman een korte nota en laat daarin een vlaams snaartje trillen²⁹. Snellaert is zijn toeverlaat wanneer hij op een nederlandse tekst zwoegt; als het hem zelf eens vlaams te moede wordt en hij een vlaams woordje lost in een vriendenbrief,

(29) *Bull. Soc. Méd. Gand*, 1855.

loopt hij naar Snellaert om met hem in zijn « vaderlandse gevoelens » te delen en om zijn onkunde in zake moedertaal bij te werken. Hij schrijft aan Snellaert: « 19 July 1839. Vriend Snellaert, Hier nevens een staeltje van mijne Vlaemsche Letterkunde, welk ik UE. verzoek te plaetsen in Moeder Gazette³⁰, naer eens het zelfde de noodige verbeteringen te hebben doen ondergaen. Salus patriae suprema lex; dat zeg ik om myne fouten te doen ontschuldigen ». en hij tekent voor de gelegenheid « Josef Guislain », de enige keer van zijn leven allicht³¹. Maar over medische aangelegenheden korrespondeert hij met Snellaert in 't frans.

Aan J. de Saint Genois, flamingant, historicus en hoofdbibliothekaris te Gent, schrijft hij i.d. « den 14 January 1851. Geachte Vriend. — Ik dank u wel honderd mael voor het geschenk³²; dat is nu een schoon en klaer en vloeyende Vlaemsch. Ik ontving Den Groot Boekhouder om een uur s middags toen ik thuyt kwam. het Eten is gereed zegde Mijne Mie, Swygt schreeuwde ik, — en ik las voort: kwaert voor twee ueren las ik nog. De vertelling is lief, en den verteller heeft hier een echt chef d'œuvre voord gebracht, welk zeer wel kan geplaetst worden nevens de Contes de Marmontel. Maekt noch vele van diergelijke vertellingen gy zult er alle de Vlaemsche herten mede verheugen. Dat in versen omgezet waer dat niet wel? Joseph Guislain »³³.

Aan L.L. Ledeganck, die hem zijn gedichtenkrans *De Zinnelooze* opdraagt, zendt Guislain een brief; « Gent den 24 November 1841 — Mijnheer en geachte Vriend. — Duyzend mael dankbaer voor uw minzaam en kostbaer geschenk. De vraag die UE my doet rakend de opdracht van uw toekomend Dichtstuk gaet my regt na 't hert en ontsteekt in my niet dan gevoelens van dankbaerheid. Myn lot is zoo dicht aan dit van de ongelukkige krankzinnigen gehecht dat ik ze niet verlaten kan toen zulk een dichter zoo als u hen aan het medelydend gevoel onzer medeburgers aenbeveeld. Moeylijk is het my geweest wel uw gedacht te vatten rakende het tafereel waer van U my spreekt; doch zende U hier nevens myne letteren omtrent den oorsprong en ontwikkeling der krankzinnigheid en in betrekking met onze vaderlandsche gevoelens. Het spyt my dat ik den tyd niet gehad heb om de zelfde eens uitschryven voor alleer ze U toe te sturen, moetende aenstonds na Brussel vertrekken... Grand Dieu, oser écrire en flamand sans avoir ni connaître de Dictionnaire ni de Grammaire; c'est un peu

(30) d.i. de *Gazette van Gend*.

(31) Cfr. Univ. Bibl. Gent onder nr G. 1576 (48).

(32) Toezending van St Genois' novelle *De Grootboekhouder*.

(33) Univ. Bibl. Gent onder nr G. 18455 (282).

fort et cela à un des princes de la langue. Mais vous excuserez mes fautes n'est-ce pas, vous les excuserez en faveur de mon ardent amour pour tout ce qui tient à notre nationalité! Je vous souhaite toute prospérité possible et si Vous avez besoin de moi, ne m'épargnez pas... k'geloof u te zullen kunnen aanbieden met de maend february Une lettre médicale sur la Hollande practisch behandeld en dienende om wateren en moerassen in een dichtelyk oogpunt te stellen — het zyn geene versen ».

Meer moet niet gezegd om Guislain ten overstaan van het opkomend vlaams bewustzijn te typeren³⁴.

*
* *

De honderdste verjaring van Joseph Guislain's afsterven nadert. Nu meer dan één op de uitkijk zit, bij elke jaarwisseling, naar wie of wat in de loop van de aanrukkende twaalf maand zou kunnen gehuldigd worden, willen we deze grote medikus en filantroop voorschuiven. Hij en zijn werk zijn het de moeite meer dan waard.

(34) Guislain bleef jonggezel; hij woonde te Gent in het Ingelandgat, 17 (thans 19). Hij werd te St.-Amandsberg op het Campo Santo begraven, naast J. P. Willems en K. L. Ledeganck.